

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА**

**Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Кафедра політології**

**МЕТОДОЛОГІЯ І ЛОГІКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності – 052 Політологія

(електронне видання)

Одеса

2023

УДК 32-04:001.814(075.8)

М 605

Укладач: д. політ. н., професор Марія МІЛОВА – професор кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Світлана НАУМКІНА - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук та права Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

Ліліана ЯРОВА - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано до друку Вченою Радою факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.)

Методологія і логіка наукового дослідження політичних процесів. [Електронний ресурс] : електрон. метод. рекомендації до семінарських занять з курсу «Методологія і логіка наукового дослідження» для студ. другого (магістр) рівня вищої освіти / уклад. М.І. Мілова. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023. – 44 с.

Методичні рекомендації підготовлено з метою надання допомоги магістрам у вивченні та розумінні змісту процесу та основних етапів проведення наукового дослідження, прийомів, методів збору, систематизації та аналізу наукової інформації. Методична розробка містить тематику практичних занять, завдання для самостійної роботи, короткий термінологічний словник, перелік питань до іспиту та список рекомендованої літератури

УДК32-04:001.814(075.8)

М 605

© Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
<i>Тематика</i> та плани практичних занять, завдання для самостійної роботи та методичні вказівки до вивчення питань теми.....	6
<i>Тема 1.</i> Вступ до курсу. Наука як соціальне явище. Особливості гуманітарного та соціально-політичного знання.....	6
<i>Тема 2.</i> Наукове дослідження: поняття, властивості, види та принципи. Науковість та ненауковість в дослідженні політичних процесів.....	10
<i>Тема 3.</i> Методологія як фундамент наукового знання	13
<i>Тема 4.</i> Методи наукового дослідження та їх застосування у дослідженні політичних процесів	16
<i>Тема 5.</i> Логіка наукового дослідження та її етапи.....	18
<i>Тема 6.</i> Доведення та аргументація як логіко-методологічна проблема дослідження.....	21
<i>Тема 7.</i> Програма та інформаційна база наукового дослідження.....	24
<i>Тема 8.</i> Магістерська робота як наукове кваліфікаційне дослідження: методологічні та методичні аспекти.....	27
Питання для підсумкового контролю.....	30
Рекомендована література для вивчення дисципліни.....	32
Форми контролю і методи оцінювання.....	35
Глосарій основних термінів та понять.....	37

ВСТУП

XXI століття ставить перед людством багато нових та складних завдань. Динаміка політичного розвитку держав, нові виклики та загрози змінюють пріоритети у міжнародних відносинах, змінюються гравці, відбувається переоцінка цінностей, формується інший світоустрій та інший порядок життя. Усі ці процеси потребують нових фундаментальних досліджень, нових підходів до аналізу політики окремих держав та глобальної в цілому.

Щоб усвідомлювати соціально-інноваційні процеси, вирішувати складні проблеми, потрібно досконало володіти методологією аналізу кардинальних динамічних змін, логікою творчого мислення, умінням аналізувати й прогнозувати розвиток подій. У зв'язку з цим значно зросла потреба у професійній підготовці студентів до самостійної творчої дослідницької діяльності.

Дослідницька діяльність у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітнього процесу й здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної та виробничо-професійної діяльності у системі вищої освіти. Успішність наукової діяльності неможлива без знання її методології, теорії, технології, методів та її організації. Ці знання потрібні студентам, аспірантам, докторантам, співробітникам наукових підрозділів – всім тим, хто бере участь у навчальному й науковому процесі.

Дослідження сучасної політичної реальності вимагає розширення інструментарію для її опису та пояснення. Тільки правильно обрана методологія озброює дослідника таким інструментарієм, який дає змогу цілісно, комплексно і системно пізнавати соціально-політичні процеси, виявляти закономірності їх перебігу, прогнозувати перспективи розвитку, обирати ті чи інші способи і технології політичного впливу.

Методичні рекомендації підготовлено за програмою навчальної дисципліни «Методологія і логіка наукового дослідження політичних процесів», *мета* якої передбачає практичне оволодіння студентами – магістрами методологією та логікою наукового пошуку, побудови наукових теорій, наукового дослідження, наукових проектів, всієї сукупністю методологічного інструментарію для вирішення завдань професійної діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:
- сутність, основні принципи, техніки й процедури логіки і методології наукового дослідження;

- категоріально-поняттєвий апарат, пояснення певних категорій, їх сутність та зміст;
- вимоги законів формальної логіки і силогістики до наукового дослідження;
- правила моделювання проблеми дослідження, його обґрунтування й пояснення його результатів;
- правила побудови й доведення теорії;

вміти:

- застосовувати спеціалізовані концептуальні знання з політології, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань;
- прогнозувати розвиток політичних процесів та визначати фактори, що впливають на них і на досягнення поставлених цілей; аналізувати і порівнювати альтернативні можливості; оцінювати ризики та імовірні наслідки політичних рішень;
- здійснювати управління складною діяльністю у сфері політики, політології та у ширших контекстах, розробляти плани і заходи з їх реалізації, забезпечувати якість освіти, оцінювати ефективність і результативність діяльності;
- застосовувати набуті знання під час організації наукового дослідження; формулювати гіпотезу; обґрунтовувати, доводити і пояснювати її; виокремлювати і формулювати зміст наукової проблеми в цілому та власного дослідницького проекту зокрема.
- вербально й письмово формулювати результати наукового дослідження.

Для активного засвоєння матеріалу дисципліни передбачаються наступні форми навчальної роботи, відповідно до робочої програми курсу та вимог ОПП 052 «Політологія» (бакалавр):

- аудиторні заняття у вигляді лекційних та практичних занять;
- індивідуально-консультативна робота, яка складається з індивідуальних занять, індивідуальних консультацій та виконання індивідуальних завдань;
- самостійна робота студентів, що включає опрацювання лекційного матеріалу, підготовку до практичних занять та інших форм поточного контролю; самостійне вивчення окремих тем і питань;

- наприкінці додається короткий словник (глосарій) для розуміння змісту основних понять спецкурсу, який значно покращить Вашу підготовку.

По завершенні вивчення курсу «Методологія і логіка наукового дослідження політичних процесів» магістри складають *іспит*.

Теми та плани практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вступ до курсу. Наука як соціальне явище. Особливості гуманітарного та соціально-політичного знання	2
2.	Наукове дослідження: поняття, властивості та принципи. Науковість та ненауковість в дослідженні політичних процесів.	2
3.	Методологія як фундамент наукового знання.	2
4.	Методи наукового дослідження та їх застосування в дослідженні політичних процесів	4
5.	Логіка наукового дослідження та його етапи.	2
6.	Доведення та аргументація як логіко-методологічна проблема дослідження	2
7.	Програма та інформаційна база наукового дослідження	2
8.	Магістерська робота як наукове кваліфікаційне дослідження: методологічні та методичні аспекти. Попередня презентація кваліфікаційних (магістерських) робіт	4
	Разом	20

Змістовний модуль 1

Теоретико-методологічні основи наукового дослідження

Тема 1. Вступ до курсу. Наука як соціальне явище.

Особливості гуманітарного та соціально-політичного знання

Практичне заняття

1. Предмет, структура та основні завдання курсу.
2. Наука та наукове знання: поняття, зміст, мета та функції. Критерії науковості знання.
3. Соціально-гуманітарне знання: його специфіка (*питання для дискусії*)

Література:

1. Габрієлян О.А. Політична наука. Методи досліджень. Підручник. – К.: ВЦ «Академія», 2012. 320 с.

2. Подольская Е.А. Методология научных исследований. Терминологический словарь – Харьков: Изд-во НУА, 2016. 124 с.

3. Гуманітарно-наукове знання: розмаїття парадигм. Матеріали Міжнародної наукової конференції 14-15 жовтня 2013 р. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – 376 с.

4. Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового пізнання: Наук.-метод. посібник. – К: Вид-во УАДУ. 2000. 340 с.

Теми рефератів:

1. Наука: поняття, зміст і функції.
2. Наукове пізнання та його особливості.
3. Гуманітарне та природниче знання: принципові відмінності.
4. Особливості політологічного знання.

Методичні рекомендації

Починаючи підготовку до практичних занять, слід звернути увагу на предмет, мету та завдання, сформульовані у робочій програмі курсу «Методологія і логіка наукового дослідження політичних процесів», яка спрямовує Вашу самостійну роботу на придбання знань та навичок організації наукового дослідження, обробки та аналізу даних, визначення основних методологічних підходів до аналізу інформації, отримання обґрунтованих рішень з використанням можливостей інформаційних технологій і т.п..

Готуючись до **першого питання**, зверніть увагу на те, що *об'єктом* вивчення пропонованого курсу є наука та наукове дослідження, тобто ми маємо справу з науковим знанням, процесом наукового дослідження, науковою теорією, кожному з яких буде присвячено окрему тему занять. Вашу увагу буде сконцентровано на методології та логіки побудови наукового дослідження, теоретичних проблемах науки як форми пізнавальної діяльності, а також на вивченні основних методів наукового дослідження та вміння їх застосовувати в аналізі тих або інших політичних процесів.

Особливої уваги потребує розуміння того, що методологія відповідає на питання не **ЩО**, а **ЯК**, тобто вона в якомусь розумінні є «скринькою з інструментами» для дослідника, як пишуть вчені. Вона дозволяє відокремити наукове знання від ненаукового (побутового), тобто забезпечити наукове розуміння політики та політичного процесу, яке спирається як на емпірику (реальна дійсність), так й результат теоретичного аналізу.

Слід підкреслити, що мета навчальної дисципліни полягає у формуванні у студентів-політологів знань з основних теоретико-методологічних проблем сучасної науки; теоретичному осмисленні ролі та значення наукового політологічного дослідження, його логіки і методології, а також надання здобувачам знань та практичних навичок реалізації вимог логіки й методології в наукових дослідженнях.

Визначення основних завдань навчальної дисципліни дозволяє з першого заняття налаштуватися на чітке розуміння тих компетентностей та результатів навчання, які Ви зможете здобути, а саме:

- поповнити недостатню теоретико-методологічну підготовку, систематизував всі ті знання, які були придбані за попередні роки професійної підготовки;
- визначити основні характеристики науки, особливості наукового стилю та принципи і критерії науковості; мову науки як такої;
- з'ясувати принципові відмінності гуманітарного та природничого знання, специфіку політологічного знання, його методів;
- засвоїти загальнонаукові принципи дослідження;
- осмислити логіку процесу дослідження; визначення об'єкту та предмету дослідження;
- сприяти оволодінню/набуттю первинних навичок аналітичної роботи у написанні текстових матеріалів (тези, статті, експертні матеріали і т.п.);
- одержати конкретну практичну допомогу у підготовці кваліфікаційної роботи (формулювання наукової проблеми, категоріальний апарат, визначення критеріїв аналізу, наукової парадигми, в контексті якої /яких виконується робота, логіка її побудови й т.п.)

Структура навчальної дисципліни, безумовно, залежить від визначеного комплексу завдань. Вивчення пропонованої навчальної дисципліни зосереджено на чотирьох блоках:

перший – це загальне розуміння того, що є наука та наукове дослідження, в якому розкривається значення науки як сфери дослідницької діяльності, її функцій, поняттєвого апарату, законів, принципів, властивостей, інструментів та результатів;

другий – методи та методологія. Поняття методу, методики та методології дослідження та їх співвідношення. Застосування наукових методів в аналізі політичних процесів;

третій - це логіка побудови та власно сам процес наукового дослідження. Особливості та логіка проведення політологічного дослідження;

четвертий – організація процесу наукового дослідження на прикладі підготовки магістерської роботи. Він спрямований на вивчення стандартів та нормативів з оформлення наукового дослідження, підготовку наукових доповідей, знайомство з процедурами апробації досліджень, підготовки рукопису та оформлення магістерської кваліфікаційної роботи.

Опрацьовуючи лекційний матеріал та рекомендовану літературу з метою підготовки *до другого питання*, зверніть увагу на наступне: поняття *наука* має декілька основних значень. По-перше, під наукою розуміється сфера людської діяльності, направленої на вироблення і систематизацію нових знань про природу, суспільство, мислення і пізнання навколишнього світу. По-друге, наука – це результат цієї діяльності, тобто, система одержаних наукових знань. По-третє, наука розуміється як одна з форм суспільної свідомості, як соціальний інститут. Ще в одному значенні вона є системою взаємозв'язків між науковими організаціями і членами наукового співтовариства, а також включає системи наукової інформації, норм і цінностей науки і т.п. Таким чином, можна стверджувати, що наука – це соціальне явище. Будь-яке знання, якщо воно стає надбанням суспільства, воно є соціальним. Результатами наукових здобутків користується суспільство, в якому існує запит на таке знання. *Опрацюйте декілька визначень змісту науки та порівняйте їх! Коротко сформулюйте особливості наукового знання та його значення.*

В якості висновку слід підкреслити наступне: наука в широкому розумінні включає всі умови та компоненти відповідної діяльності: розподіл та кооперацію наукової праці; вчених із кваліфікацією, наукові установи, експериментальне та лабораторне обладнання; методи (засоби) науково-дослідницької роботи; поняттєвий/категоріальний апарат; систему наукової інформації; всю суму накопиченого наукового знання.

З'ясування змісту *третього питання* є дуже важливим, бо воно пов'язане із специфікою соціально-гуманітарного знання та політологічного зокрема.

Для розуміння змісту цього питання, нагадаємо, що суспільні науки прагнуть виявити об'єктивні закони, що виражають істотні, загальні і необхідні зв'язки явищ та соціальних процесів. Соціальне знання як продукт цих наук - це насамперед знання про відносно стійкі і систематично відтворені відносини між народами, класами, демографічними і професійними групами тощо. Наприклад, економічна теорія розкриває стійкий зв'язок, з одного боку, між співвідношенням на ринку попиту та пропозиції, а з іншого боку ціною товару; соціологія виявляє повторювані істотні зв'язки демографічних процесів із

соціально-економічним розвитком; політологія виявляє закономірні зв'язки політики з інтересами класів, націй і інших суб'єктів суспільно-політичного життя тощо, оскільки соціальні закони, на відміну від законів природи, здійснюються через діяльність людей, а вона проходить в різних умовах. Соціальні закони діють як тенденція, а не як постійні величини.

Термін *соціально-гуманітарні науки* прийшов на зміну широко поширеному раніше терміну «суспільні науки», під якими розумілися насамперед науки про суспільство і лише в малому ступені – науки про людину. Це й не дивно, бо в марксистській парадигмі людина була «вбудована» у суспільство, вона скоріш за все розглядалася як функція соціальних відносин. Це питання залишається дискусійним. *Підготуйтеся до обговорення на практичному занятті.*

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте чітке визначення предмету та структурі пропонованої дисципліни.
2. Який зміст Ви вкладаєте в поняття наука.
3. Як Ви розумієте тезу «Наука – соціальне явище»?
4. Коротко сформулюйте особливості наукового знання та його значення.
5. Які принципи відмінності можете назвати, порівнюючи природниче та соціально-гуманітарне знання.
6. За якими критеріями можна стверджувати, що політологічне знання є науковим?
7. Складіть невеличкі тези свого виступу для участі у дискусії з третього питання.

Тема 2. Наукове дослідження: поняття, властивості, види та принципи. Науковість та ненауковість в дослідженні політичних процесів.

Практичне заняття

1. Наукове дослідження: загально наукові принципи, засоби та властивості дослідження.
2. Основні рівні та різновиди дослідження.
3. Політологічне дослідження та його специфіка.

Література:

1. Габрієлян О.А. Політична наука. Методи досліджень. Підручник. – К.: ВЦ «Академія», 2012. 320 с.
2. Бейлін М. В. Основи наукових досліджень : наук.-метод. посібник / М. В. Бейлін. – Харків : ХДАФК, 2012. – 184 с.
3. Кальниш Ю. Г. Логіка і методологія політичного аналізу в державному управлінні // Зб. наук. пр. НАДУ. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – Вип. 1. – С. 3–13
4. Мацієвський Ю., Лебедюк В. Як писати наукові роботи з політології?: [навчальний посібник]. Вид. друге, перер. і доп. / Ю. В. Мацієвський, В. М. Лебедюк. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. 148 с.

Теми рефератів:

1. Наукове дослідження: основні ознаки та вимоги.
2. Теоретичне наукове дослідження: мета, завдання та результати.
3. Емпіричне наукове дослідження: основні характеристики.
4. Стан науково-політологічних досліджень в сучасній Україні.

Методичні рекомендації

Із самого початку вивчення теми слід усвідомити, що формою розвитку науки є *наукове дослідження*, тобто вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на них різних чинників та взаємодії між явищами за допомогою наукових методів з метою отримання доведених та корисних для науки і практики рішень з максимальним ефектом.

Готуючись *до першого питання* з'ясуйте зміст поняття, тобто прочитайте декілька визначень з різних джерел та порівняйте їх. В загальному вигляді слід засвоїти, що наукове дослідження - це цілеспрямований процес пізнання, який здійснюється з метою викриття закономірностей зміни об'єктів в залежності від певних умов місця і часу їх функціонування для подальшого використання їх в практичній діяльності. Це - організований процес розумової праці, безпосередньо направлений на виробництво нових знань. Студентські курсові, бакалаврські, магістерські, тези конференцій, статті є першою спробою виконання наукового дослідження, але різного типу.

Наукове дослідження проводиться для пояснення вже відомих і встановлення нових фактів. Воно набуває особливої цінності, якщо на отриманих результатах можна достовірно передбачити існування нових, ще не відкритих фактів. Знання в ХХІ столітті перетворюються в головний ресурс, завдяки якому структури, організації та установи можуть розвивати свою конкурентну перевагу, робити її сталою.

З'ясовуючи зміст **другого питання** щодо основних різновидів наукового дослідження, зверніть увагу на те, що у нормативних правових актах про науку, наукові дослідження поділяють за цільовим призначенням на фундаментальні, прикладні, пошукові і розробки.

Фундаментальні наукові дослідження – це експериментальна або теоретична діяльність, направлена на отримання нових знань про основні закономірності будови, функціонування і розвитку людини, суспільства, навколишнього природного середовища.

Важливо зрозуміти, що відмінність фундаментальних теоретичних досліджень, які часто називають власне політичними, від аналітичних полягає не тільки в характері потреб, з якими має справу той чи інший дослідник, а й у характері діяльності. Політичний дослідник пояснює, чому так є, а політичний аналітик часто використовує результати політичних досліджень, щоб попередити (порекомендувати) політику, що слід зробити, щоб досягти бажаного результату чи попередити небажане явище. Отже, політичний аналітик є посередником між дослідником і політиком.

Прикладні наукові дослідження – це дослідження, що є націленими переважно на вживання нових знань для досягнення практичних цілей і вирішення конкретних завдань. Іншими словами, вони є спрямованими на рішення проблем використання наукових знань, отриманих в результаті фундаментальних досліджень, в практичній діяльності людей.

Пошуковими називають наукові дослідження, націлені на визначення перспективності роботи над темою, відшукування шляхів рішення наукових завдань.

Серед загальних характеристик наукового дослідження слід з'ясувати принципи або властивості (як пишуть деякі дослідники). Принцип – це керівна ідея, основне початкове положення теорії, вчення, науки.

Найбільш актуальними принципами наукового дослідження визначені:

1. Об'єктивність, тобто виключення одностороннього мислення, суб'єктивності. Цей принцип вимагає використання методів та процедур, що дозволяють отримати максимум знань, дотримання логіки, правдиве обґрунтування, забезпечення доказів. Це забезпечує достовірність фактів як одного з основних чинників наукової етики;
2. Верифікація (підтвердження істинності знання);
3. Системність (використання певної системи, а також взаємозв'язок з іншими об'єктами).
4. Чітка система доведення;

5. Єдність історичного та логічного (до уваги беруться історія досліджуваного об'єкта, його сучасний стан та перспективи його подальшої розробки).

6. Можливість спростування наукових висновків (критичний раціоналізм за К. Поппером)

7. Принцип наукової етики, академічної доброчесності (використання системи посилань до першоджерел з метою чіткого розмежування існуючих наукових надбань в конкретному напрямку дослідження та висновків, що їх автор добігає самостійно).

Підготовка до **третього питання** потребує опрацювання конкретної рекомендованої літератури до теми та матеріалів лекції. Готуючись до заняття зверніть увагу на роботу американських політологів Дж. Мангейма та Р.Річа «Методи політичної науки», в якій йдеться про особливості політологічного дослідження та відмінності між теоретичними та прикладними дослідженнями. Теоретичні дослідження та аналіз політичних процесів, мають пояснювати фундаментальні проблеми, основною з яких потрібно визнати розкриття справжніх механізмів функціонування політичного світу. Тобто це проблеми, які, на думку американських політологів, відображають "певні конкретні потреби, вирішення яких слугуватиме кращому теоретичному пізнанню явища". Прикладні ж дослідження і аналіз повинні спрямовуватися на розв'язання гостро актуальних проблем, що постають перед його акторами – найзначнішими суб'єктами політичного процесу. Саме це, відзначають Дж. Мангейм і Р. Річ, "може допомогти впоратися з тим або іншим питанням, що постає перед суспільством". Подумайте та спробуйте сформулювати власну точку зору з приводу науковості чи ненауковості соціально-гуманітарного знання та досліджень в цій сфері.

Завдання для самостійної роботи

1. Поясніть зміст поняття «наукове дослідження», опрацювавши рекомендовану літературу.
2. Які різновиди наукового знання Ви можете назвати та коротко охарактеризувати?
3. Поясніть зміст основних принципів наукового дослідження.
4. Підготуйте тези виступу на практичному занятті на тему «Які проблеми вирішують дослідження в політичній сфері»
5. Наскільки політологічне дослідження відповідає критеріям науковості?

Змістовний модуль II. Методологія наукового дослідження

Тема 3. Методологія як фундамент наукового знання.

Практичне заняття

1. Методологія, метод та методика: співвідношення понять. Рівні методології.
2. Плюралізм методологічних підходів.
3. Наукова теорія як форма існування науки: структура, принципи

Література:

1. Габрієлян О.А. Політична наука. Методи досліджень. Підручник. – К.: ВЦ «Академія», 2012. 320 с.
2. Громадська Н. А. Методологія політичного аналізу: методичні рекомендації / Н. А. Громадська. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 56 с. (Методична серія ; вип. 277)
3. Калниш Ю.Г. Політична аналітика в державному управлінні: теоретико-методологічні засади: монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 272 с.
4. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. – Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
5. Мацієвський Ю., Лебедюк В. Як писати наукові роботи з політології?: : [навчальний посібник]. Вид.друге, перер. і доп. / Ю. В. Мацієвський, В. М. Лебедюк. – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. 148 с.
6. Подольская Е.А. Методология научных исследований. Терминологический словарь – Харьков: Изд-во НУА, 2016.124 с.
7. Сурмін Ю. Майстерня вченого: Підруч. для науковця. К. : ТМЦ «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.

Теми рефератів:

1. Методологія науки та її функції .
2. Базові принципи методологічного аналізу.
3. К. Поппер про злиденність історизму: актуальність підходів.
4. Парадигмальні підходи в методології гуманітарних наук: зміст та перспективи
5. Теорія як форма існування науки: предмет, зміст та результати

Методичні рекомендації

Починаючи підготовку до першого питання зверніть увагу на те, що всі поняття мають загальне слово (поняття) *метод*. Тому слід розібратися яким чином вони співвідносяться між собою. Враховуючи те, що Ви на бакалавріаті

вивчали якісні та кількісні методи та технології їх запровадження, коротко нагадаємо.

Методологія – це вчення про способи (методи) або система найбільш загальних підходів, принципів та методів, які складають основу конкретної науки. Тобто методологія визначає способи здобуття нових знань. Це певний еталон, за яким вибудовується логіка аналізу. *Метод* – це спосіб komponування знання, хоча є інші визначення. Наприклад, дослідницька путь, сукупність прийомів та дій, спосіб розв'язання конкретної ситуації і т.п. Методика, це та ж сукупність, але вона розглядається як алгоритм дій, як рецепт, процедура виконання певних конкретних завдань. Таким чином всі три поняття взаємопов'язані та забезпечують дослідницьку дорогу вченим.

В цьому питанні Вам необхідно засвоїти рівні методології, зокрема визначають три рівня : найвищий – загальнонаукова методологія; середній – методологія різних галузей знання; найнижчий – спеціальні функції методології, які реалізуються в предметній сфері. Наприклад, теорія систем → теорія соціальних систем → теорія політичних систем, тобто за предметними галузями та різними рівнями. *Підготуйте 1-2 приклади щодо рівнів методології.* Методологію можна характеризувати за іншими критеріями, наприклад *змістовними та формальними.* Уважно проаналізуйте *зміст таких критеріїв для виступу на практичному занятті.*

Головним моментом у підготовці до **другого питання** має стати розуміння того, що методологія гуманітарних наук дивує багатоманітністю і плюралізмом теоретичних парадигмальних підходів. В останні десятиліття у гуманітарних науках домінує постмодерністське осмислення людини, її діяльності, поведінки, особливостей суспільної дійсності та історії. Ці явища завжди є проблемним об'єктом дослідження для розмаїтих гуманітарних наук, починаючи з античності. Таке становище зрозуміло, враховуючи динаміку розвитку сучасного світу, в якому відбувається переоцінка цінностей, формується інший світоустрій та інший порядок життя. Усі ці процеси потребують нових фундаментальних досліджень, нових підходів до аналізу політики нових гравців, окремих держав та глобальної зокрема. Готуючись до заняття, слід усвідомити зміст політологічних парадигм, динаміку їх змін та факторів, які впливали на них, починаючи від теологічних до сучасних постмодерністських.

Третє питання присвячено розумінню змісту та призначення теорії, яка є стрижнем наукового знання та вважається формою організації напрацьованого знання, а також засобом отримання й запровадження нового

знання. Теорії, які формулюються /створюються обов'язково мають складатися з:

- універсальних елементів та бути системними;
- відповідати певним стандартам, через які визначається їх вагомість;
- чітко визначати предметне поле;
- мати спектр гіпотез;
- деяке підтвердження (верифікація).

Важливо звернути увагу на те, що основою наукової діяльності є вивчення фактів, їх постійне оновлення та систематизація, критичний аналіз ї, на цій основі, синтез нових знань або узагальнень, які не тільки описують природні або суспільні явища, а також дозволяють виявляти причинно-послідовні зв'язки. Теорії та гіпотези, які підтверджуються фактами або дослідженнями, виступають в якості законів природи та суспільства.

Слід зрозуміти, що теорії є результатом фундаментальних досліджень, які дають нове розуміння усталених явищ. Чому, наприклад, в одних країнах стала демократія, а в інших ні? Або чому виникає війна чи революція? Більша частина теоретичних досліджень, однак, спрямована не на створення теорій, а на перевірку вже чинних. По-іншому це називають верифікацією. Перевірка є також частиною процесу теоретизування. Теорії перевіряють експериментальним шляхом або шляхом спостереження. Соціальні експерименти фактично неможливі, тому для перевірки соціальних теорій використовують спостереження. Про це ще йтиметься в окремій темі практичних занять.

Завдання для самостійної роботи

1. В якому співвідношенні знаходяться поняття методологія, метод та методика?
2. Розкрийте зміст поняття «методологія наукового аналізу».
3. Охарактеризуйте рівні наукової методології.
4. Як Ви розумієте поняття «плюралізм методологічних підходів»?
5. Що, на Вашу думку, складає головну базову основу методології?
6. Випишіть та порівняйте декілька визначень (з довідників та енциклопедій) щодо характеристики *методології політичних наук* та сформулюйте власне визначення.
7. Чим визначається особливість методології політичних наук?

Тема 4. Методи наукового дослідження та їх застосування в дослідженні політичних процесів (4 години)

Практичне заняття

1. Поняття методу та їх класифікація.
2. Якісні методи: специфіка застосування у політологічних дослідженнях (на конкретних прикладах)
3. Кількісні методи: особливості використання в політологічному дослідженні (на конкретних прикладах).

Література:

1. Габріелян О.А. Політична наука. Методи досліджень. Підручник. – К.: ВЦ «Академія», 2012. 320 с.
2. Доцяк І.І. Методика і техніка політологічних досліджень: Навчально-методичний посібник для студентів. Напрямок підготовки 052 «Політологія» - Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського націон. ун-у імені Василя Стефаника, 2017. – 38 с.
3. Мангейм Д., Рич Р. Политология: Методы исследования. М: Весь мир, 1997.
4. Неліпа Д. Застосування технологій кореляційного та регресійного аналізу при здійсненні системного аналізу в політології / Дмитро Неліпа // Політичний менеджмент. 2011. № 6 (51). С. 43-53.
5. Неліпа Д. В. Системний аналіз : теорія, методологія, практика / Д. В. Неліпа. – К. : Центр учбової літератури, 2011. 311 с.
6. Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? : монографія / кол. авт., наук. ред. В. І. Подшивалкіна. – Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2014. 546 с.

Теми рефератів

1. Метод кейс-стаді: область застосування та доцільність використання.
2. Метод фокус-груп: плюси та недосконалості.
3. Контент-аналіз: особливості запровадження в політологічних дослідженнях (на прикладах застосування в кваліфікаційних магістерських проектах).
4. Опитування як метод. Специфіка соціологічного опитування
5. Метод моделювання в політології: особливості запровадження.
6. Метод експерименту в політологічному дослідженні: особливості запровадження.

Методичні рекомендації

У **першому питанні** дайте визначення поняттю метод, про який вже йшлося на минулому практичному занятті. Нагадаємо, що політологічне дослідження здійснюють за допомогою комплексу методів. Метод з грецької – це спосіб пізнання, а якщо ширше, то це спосіб чи сукупність прийомів та операцій для досягнення певної мети, розв’язання певної дослідницької задачі.

Зверніть увагу на типологію методів, яка проводиться за різними критеріями. В деяких підручниках або в спеціальній літературі усі методи поділяють на такі типи:

- *загальні*, до яких відносять соціологічний, системний, структурно-функціональний, інституціональний, порівняльний та ін.;
- *загально-логічні* (аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування, єдність історичного та логічного і т.п.);
- *емпіричні* (спостереження, збір інформації, попередній аналіз та ін.);

За допомогою рекомендованої літератури доповніть цю класифікацію.

Підготуйтеся до **другого та третього питань**, усвідомлюючи, що спочатку необхідно розібратися за якими критеріями визначаються якісні та кількісні методи. Кожен студент має обрати тему реферату або запропонувати власну тему, яка пов’язана із виконанням магістерської роботи та підготувати виступ по одному з переліку якісних та кількісних методів та методики запровадження у кваліфікаційній роботі за обраною темою.

Разом із тим, зверніть увагу на специфіку, труднощі та переваги запровадження кількісних та якісних методів в політологічних дослідженнях. Наприклад, метод спостереження, контент-аналіз, збір інформації, соціологічні опитування та ін.

Завдання для самостійної роботи

1. За якими критеріями визначаються якісні та кількісні методи? Наведіть приклади.
2. Поясніть за якими принципами проводиться класифікація методів дослідження?
3. Розкрийте зміст і основні функції методу спостереження та порядок запровадження.
4. З’ясуйте труднощі процесу спостереження та шляхи подолання
5. Розкрийте сутність методу аналізу документів.
6. В чому основні переваги використання методу аналізу документів у політичній науці?
7. Укажіть основні принципи проведення методу контент-аналізу.

8. Поясніть сутність методу моделювання. З якою метою його використовують?

Змістовний модуль III. Логіка як умова й інструмент наукового дослідження.

Тема 5. Логіка наукового дослідження та його етапи.

Практичне заняття

1. Формальна логіка та логіка дослідження.
2. Етапи та стадії процесу дослідження

Література:

1. Калниш Ю.Г. Політична аналітика в державному управлінні: теоретико-методологічні засади: монографія / Ю.Г.Калниш. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. 272 с.
2. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. – Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
3. Подольская Е.А. Методология научных исследований. Терминологический словарь – Харьков: Изд-во НУА, 2016. 124 с.
4. Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового пізнання: Наук.-метод. посібник. – К: Вид-во УАДУ. 2000. 340 с.

Теми рефератів

1. Логіка задумки та структури наукового дослідження.
2. Логіка основних етапів дослідження за Дж.Мангеймом та Р.Ричем.
3. Наукова проблема дослідження: визначення змісту, структури та місця в дослідженні.
4. Гіпотеза та її місце в процесі дослідження .
5. Науковий стиль як умова та рівень дослідження проблеми.

Методичні рекомендації

Для засвоєння основного змісту **першого питання** необхідно: по-перше, визначити зміст логіки як науки про форми та закони правильного мислення. Для цього опрацюйте відповідну літературу та з'ясуйте яким чином пов'язані формальна, діалектична, математична і предметна логіка та поясніть їх функції. По-друге, важливим в цьому питанні є розуміння саме логіки наукового дослідження, що містить декілька етапів, які між собою строго пов'язані.

Під логікою дослідження розуміють послідовність і взаємозв'язок складових елементів дослідницької роботи. Логіка пізнавального процесу пов'язана або спрямована на з'ясування співвідношення частки та цілого. І це чітко можна прослідити саме у визначенні предмету та об'єкту дослідження.

Науково-дослідну роботу завжди починають з вибору об'єктного простору дослідження (об'єкт дослідження). Вибір об'єктного простору визначається такими об'єктивними факторами, як актуальність, новизна і перспективність, а також суб'єктивними чинниками, пов'язаними із освітою, життєвим досвідом, інтересами, здібностями, складом розуму та світоглядом в цілому, самого дослідника, характером його професійної діяльності тощо. Вибір такого простору зумовлює визначення проблеми, яка недостатньо вивчена і стає темою дослідження.

Готуючись до **другого питання**, слід усвідомити, що саме формулювання теми має містити проблему. Наукова проблема – це складне теоретичне чи практичне питання, що потребує спеціального вивчення і позитивного розв'язання, тобто це те, що не відомо (мало відомо або є недослідженим сегментом загальної проблеми) в науці.

Основними етапами логіки дослідження є:

1. вибір теми (в ній маєте визначити порядок ключових понять в назві теми);
2. чітке визначення об'єкту та предмету дослідження; на цьому етапі дуже важливо формулювання наукової проблеми, мети, гіпотези та методів, які будуть застосовуватися в аналізі проблеми;
3. визначення структури роботи та вибір формули відповідної логіки;
4. поетапні висновки (проміжні, деякі особливості та їхня взаємопов'язаність);
5. підсумкові загальні висновки та практичні рекомендації.

Дуже важливо зрозуміти, що для дослідників-початківців особливо корисним є окреслення теми дослідження межами конкретного об'єкта / предмета сучасної дійсності / реальності.

Об'єкт дослідження завжди є чимось реально існуючим. Це будь-яка сукупність властивостей чи відношень сучасної реальності, що існують об'єктивно, тобто незалежно від суб'єкта пізнання, але відображуються ним.

Предмет дослідження – це частина/частка об'єкта, тобто те, що безпосередньо та ґрунтовно вивчається з певною метою (виявлення сутності, умов, тенденцій, зовнішніх і внутрішніх передумов розвитку того чи іншого сегменту загальних процесів, зокрема політичних).

Мета дослідження – це ідеальне, мислиме передбачення кінцевого результату науково-дослідної роботи, тобто те, для чого вивчається предмет

дослідження (розробка наукових підходів/ теорій, нового бачення, одержання нової наукової інформації з теми дослідження, аналіз результатів практики, виявлення шляхів і засобів розв'язання проблеми тощо). Мета дослідження визначається загальним станом науки, необхідністю подальшого розвитку теорії.

Під час визначення *мети дослідження* необхідно чітко відповісти на такі запитання:

У чому полягає сутність досліджуваної проблеми?

Чи є в науці пояснення сутності досліджуваного явища чи процесу, яке воно, у чому полягають його сильні та слабкі сторони?

На що саме потрібно дати аргументовану відповідь?

Чи можна під час дослідження здобути необхідні наукові факти для висвітлення сутності досліджуваної проблеми?

Усвідомлення цих моментів є дуже важливим для логіки процесу наукового дослідження.

Завдання для самостійної роботи

1. Дайте визначення логіки як науки.
2. Які види логіки поєднує в себе логіка як комплексне поняття?
3. Які функції виконує формальна логіка?
4. Які особливості логіки як пізнавального процесу можете назвати?
5. В чому, на Вашу думку, сутність наукової проблеми? Спробуйте визначити проблеми свого дослідження.
6. Який зміст Ви вкладаєте в мету та вихідну концепцію дослідження?
7. Охарактеризуйте поетапну логіку дослідження.

Тема 6. Доведення та аргументація як логіко-методологічна проблема дослідження

Практичне заняття

1. Доведення та аргументація в дослідженні: єдність та відмінність.
2. Специфіка аргументації й доведення в політиці.

Література:

1. Глоссарий современного образования / Нар. укр. акад. ; под общ. ред. Е. Ю. Усик. – Харьков : Изд-во НУА, 2014. 527 с.
2. Цехмістрова Г. С. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. 2-е вид., доп. Рек. МОН. К. : ВД «Слово», 2012. 352 с.
3. Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового пізнання: Наук.-метод. посібник. – К: Вид-во УАДУ. 2000. 340 с.2.

Теми рефератів

1. Формально-логічні методи в науковому дослідженні.
2. Доведення як процес: поняття та значення
3. Факт як аргумент і наукова категорія
4. Правила дедукції й індукції та їх використання в політичному дослідженні.

Методичні рекомендації

Підготовка до **першого питання** вимагає розуміння сутності доведення. Треба усвідомити, що доведення – це процес думки, що полягає в обґрунтуванні істинності якогось положення за допомогою інших положень, істинність яких встановлена раніше. Наприклад, нам треба довести істинність судження про те, що «Кит – не риба». Для цього ми наводимо також два судження:

1) «Жодна риба не дихає легенями».

2) «Кит дихає легенями» – і виводимо з них за правилами категоричного силогізму істинність доводжуваного судження.

Важливо засвоїти, що поняття «доведення» уживається в кількох значеннях:

1. Під доведенням розуміють факти, за допомогою котрих обґрунтовується істинність того чи іншого положення.

2. Словом «доведення» позначають джерела даних про факти, наприклад літописи, оповіді очевидців, мемуари тощо.

3. Доведення – це також процес мислення, логічний процес обґрунтування істинності одного судження за допомогою інших суджень. У формальній логіки термін «доведення» уживається саме в цьому значенні. Логіка вивчає доведення як мислений процес.

У юридичній науці і практиці користуються такими термінами, як доведення і судовий доказ. Терміни ці виражають різні поняття.

Слід звернути увагу, що будь-яке доведення складається із трьох частин:

1. Тези – положення, істинність якого треба довести. (порівняти з тезами виступів, доповідей на конференції)

2. Аргументи (основи) – судження, які наводяться для доведення тези.

3. Демонстрація (форми доказу) спосіб логічного зв'язку тези з основою. Саме в такому комплексі доведення є аргументом, який Ви можете використовувати для обґрунтування конкретної тези дослідження.

В цьому питанні важливим є з'ясування сутності аргументу та аргументації в цілому як процесу.

Слід звернутися до будь-яких довідників, зокрема енциклопедичні, логічні, філософські, або зі списку рекомендованої літератури (№25, 32), в яких наведене визначення, що зводиться до наступного: аргументація – поняття, яке означає логіко-комунікативний процес, спрямований на обґрунтування певної точки зору з метою її сприйняття і розуміння індивідуальним або колективним реципієнтам. Як видно з визначення, аргументація ґрунтується на логіки та комунікації.

Логіка – складова аргументації, її завдання полягає в тому, щоб обґрунтувати істинність того чи іншого положення, за допомогою інших положень, істинність яких вже доведена. Центральне місце в логіці наукового дослідження займають прийоми, за допомогою яких встановлюється істинність або хибність будь-якого ствердження. Ці прийоми в логіки називають доводами і спростуваннями.

Відразу постає питання: з яких елементів складається аргументація? Якщо коротко відповісти на поставлене запитання, то відповідь буде такою: у структурі доведення виділяють наступні елементи: тезис, аргумент, факти. Саме розуміння цього співвідношення складає зміст поняття. *Вдумливо опрацюйте зміст цих понять. Наведіть приклади.*

Щодо підготовки до **другого питання**, слід зауважити на тому, що із застосуванням факту не завжди легко. Самі факти мовчать, їх пояснюють, інтерпретують люди. Один і той самий факт може пояснюватися по-різному. Це особливо примітне в юридичній судовій практиці. Наявність факту (доказу) не завжди є фактом (наприклад, знайдене знаряддя вбивства у конкретної людини). Для того, щоб факти були правильно пояснені, необхідно підходити до них діалектично, розглядати не ізольовано, а у взаємозв'язку.

В політичній практиці є особливості, пов'язані із специфікою дослідницького поля, конкретною подією, збором інформації, публічною та непрозорою інтерпретацією, неможливістю встановлення факту і т.п.

Факт – це явище або подія, що мають місце в дійсності. Факт, який правильно відображений у судженні, служить аргументом у доказі. Факти є досить важливим видом аргументів. Вони мають велику силу переконливості і тому широко використовуються в усіх галузях пізнання. Оскільки факт – це дійсність, то заперечувати факти, тим часом як вони існують, або посилалися на факти, котрих немає насправді, означає не рахуватися з дійсністю. Факти настільки авторитетні, наскільки авторитетна сама дійсність.

Дуже важливо усвідомлювати, що для того, щоб факти виконували роль аргументів, необхідно брати не окремі факти, а всю сукупність фактів, які стосуються розглядуваного питання, без будь-якого винятку. Не можна доволно ні вихоплювати лише потрібні факти і забувати, ні помічати інших,

небажаних фактів, ні брати у фактів лише другорядні сторони і не враховувати головних, суттєвих сторін. Будь-яка однобічність у відборі та дослідженні фактів приводить до нерозуміння суті фактів, до їх викривлення (багато прикладів з політичної практики залишилися без доказів, усвідомлене чи ні, наприклад, розслідування подій 2014 р.. та т.ін.) .

Зверніть увагу на ще одне важливе зауваження, яке стосується помилок в основах та формах обґрунтування тези та форм аргументації. Підготуйтеся до обговорення на занятті.

Завдання для самостійної роботи

1. Якій зміст Ви вкладаєте в поняття доведення?
2. Поясніть чому доведення є головним в обґрунтування предмету дослідження?
3. З яких елементів складається аргументація?
4. Чому на Вашу думку аргументація і доведення слід розглядати в їх єдності та розбіжності. Поясніть на прикладах.
5. Дайте визначення поняттю інтерпретація.
6. Спробуйте пояснити розуміння інтерпретації результатів політичного дослідження на рівнях наукової категорії, гіпотези і теорії.

Змістовний модуль 4. Організація процесу проведення дослідження

Тема 7. Програма та інформаційна база наукового дослідження

Практичне заняття

1. Програма дослідження: мета, завдання та робочий план
2. Інформаційна база та інформаційне забезпечення наукових досліджень. Аналіз джерел інформації.
3. Місце та роль бібліотечно-бібліографічних джерел інформації у наукових дослідженнях. Методика та специфіка роботи.

Література:

1. Габрієлян О.А. Політична наука. Методи досліджень. Підручник. – К.: ВЦ «Академія», 2012. 320 с.
2. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. – Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
3. Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: Підручник. К. : Вікар, 2003. 328 с.
4. Серєда Л. П., Павленко В. С. На допомогу авторам навчальної літератури: Навч. посібник для викладачів вищих навч. закладів. К. : Вища школа, 2001. 79 с.

Теми рефератів

1. Наукова інформація та її роль в науковому дослідженні.
2. Сучасний інформаційний ринок: зміст, структура та тенденції розвитку.
3. Нові інформаційні технології у забезпечення наукової діяльності: сучасні тенденції.
4. Методика вивчення наукової, навчальної та навчально-методичної літератури.

Методичні рекомендації

Для підготовки **першого питання** занотуйте підрозділ *Програма наукового дослідження* з книзі Дж. Мангейма та Р.Річа «Методи політичних досліджень». Зверніть увагу на вибір тематики або напрямку дослідження, а також необхідність розробки альтернативних варіантів програми.

Слід звернути увагу на те, що підготовка програми, як правило, містить методологічний та методичний розділи або альтернативні варіанти (сценарії). Важливим є розробка робочого плану дослідження, який дає змогу чітко визначити та виконати всі етапи дослідження. Ознайомтесь з робочим планом будь-якого наукового дослідження та детально опишіть його етапи. Підготуйтеся до обговорення на семінарі.

Друге питання пов'язане із розумінням сучасного рівня розвитку інформації, можливостями її донесення та доступу до неї. Інтернет та його інформаційні можливості стали невід'ємним складником політичної сфери. Саме інформацію розглядають як один з головних ресурсів у політичній сфері. Із самого початку підготовки необхідно чітко визначитися із поняттям *наукова інформація*, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-політичній практиці.

До основних ознак наукової інформації можна віднести наступні:

- вона отримується в процесі пізнання закономірностей об'єктивної дійсності, підґрунтям якої є практика, і подається у відповідній формі;
- це документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки, виробництва, отримані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої та громадської діяльності.

Для з'ясування неосяжності основних джерел наукової інформації, зверніть увагу на таку систематизацію:

1. Монографія – це наукова праця, присвячена глибокому викладу матеріалу в конкретній, зазвичай вузькій галузі науки.
2. Збірник – це видання, яке складається з окремих робіт різних авторів, присвячених одному напряму, але з різних його галузей. У збірнику публікуються закінчені праці з рекомендацією їх використання.
3. Періодичні видання – це журнали, бюлетені та інші видання з різних галузей науки і техніки. В періодичних виданнях можуть друкуватись праці і їх результати.
4. Навчальна література – це підручники, навчальні посібники, навчально-методична література.
8. Надруковані документи – це дисертації, звіти про науково-дослідну роботу, окремі праці. Це документи для студентів, аспірантів, які займаються науково-дослідною роботою: планові, звітні документи, статистичні та опубліковані доповіді, методичні та інструкційні матеріали.
9. Науково-інформаційна діяльність – сукупність дій, спрямована на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави, що полягає в її збиранні, аналітико-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні.
10. Інформаційні ресурси науково-технічної інформації – це систематизовані зібрання науково-технічної літератури і документації, зафіксовані на паперових та інших носіях.
11. Довідково-інформаційний фонд – це сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб.
12. Довідково-пошуковий апарат – це сукупність упорядкованих вторинних документів, створюваних для пошуку першоджерел;
13. Інформаційні ресурси спільного користування – це сукупність інформаційних ресурсів державних органів науково-технічної інформації (бібліотека, фірми, організації);
14. Аналітико-статистична обробка науково-технічної та практичної інформації;
15. Інформаційний ринок – це система економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг.

До **третього питання** кожний готується самостійно, враховуючи деякий досвід навчання на першому бакалаврському рівні вищої освіти, рекомендовану до теми літературу та обов'язкову участь у обговоренні реферату за цією темою.

Завдання для самостійної роботи

1. Який зміст Ви вкладаєте в поняття *програма дослідження*? Поясніть яким чином готується робочий план.
2. Яку роль у наукових дослідженнях відіграють бібліотечно-бібліографічних джерел інформації у.
3. Що таке наукова інформація? Наведіть приклади.
4. Яким чином вивчається та застосовується ця інформація в науковому дослідженні?
5. Назвіть основні групи джерел інформації. Які с них можуть застосовуватися в політологічному дослідженні?
6. З якими джерелами інформації збираєтесь працювати в підготовці магістерської роботи?

Тема 8. Магістерська робота як наукове кваліфікаційне дослідження: методологічні та методичні аспекти. Презентація кваліфікаційних досліджень (4 години)

Практичне заняття

1. Магістерська робота як наукове дослідження: зміст, мета, завдання.
2. Методичні поради у опрацюванні літератури, результатів соціологічних досліджень, оформлення та підготовки до захисту.
3. Персональні презентації здобувачів. Дискусія.

Література:

1. Мацієвський Ю., Лебедюк В. Як писати наукові роботи з політології?: [навчальний посібник]. Вид.друге, перер. і доп. / Ю. В. Мацієвський, В. М. Лебедюк. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. 148 с.
2. Мілова М. І., Хорошилов О.Ю. Методичні рекомендації до підготовки та захисту кваліфікаційної роботи здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти (спеціальність 052 – Політологія). - – Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова, 2022. - 36 с.
3. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента. Навч. посіб. / Чорненький Я. Я., Чорненька Н. В., Рибак С. Б. та ін. – К.: Професіонал, 2006. 208 с.

4. Основи наукових досліджень: навч. підручник / за ред. В. І. Саюк, Є. Р. Чернишової. К.: Педагогічна думка, 2012. 144 с.

5. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності : підручник. – 6-е вид, перероб. і доп. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання, 2008. 310 с.

Теми рефератів в цій темі не передбачені, враховуючі підготовлені попередні презентації кваліфікаційних робіт, підготовлені за окремим планом індивідуального завдання.

Методичні рекомендації:

Для засвоєння методологічних та методичних положень та порад, щодо підготовки **першого** та **другого** питань слід уважно прочитати «Методичні рекомендації», підготовлені викладачами кафедри політології, для надання допомоги в опрацюванні літератури, методичних порад щодо етапів підготовки, оформлення кваліфікаційної (магістерської) роботи і т.ін. (див. список літератури №19). Уважно прочитайте посібник (в списку №20), якісно підготовлений колегами з Національного університету «Острозька академія», для надання рекомендацій як писати кваліфікаційну роботу саме з політології.

Особливої уваги потребує **третє питання**, пов'язане із презентацією Ваших попередніх напрацювань за планом підготовки магістерських робіт на першому та другому етапі. Презентація має бути підготовлена в контексті тих питань, які були визначені в якості підсумкового індивідуального завдання ще на першій лекції.

Зверніть особливу увагу на визначення та формулювання об'єкту, предмету, мети, гіпотези, наукової проблеми, методологію аналізу (особливостям застосування конкретних методів), які мають бути чітко представлені в презентації на практичному занятті. Готуйтеся до дискусії!

Підсумкове індивідуальне завдання

здобувачі отримають ще на першій лекції.

Виконується на матеріалах кваліфікаційної магістерської роботи, автор якої має дати відповіді на наступні питання (у формі презентації):

1. Які теоретико-методологічні проблеми вважаєте найбільш важливими у виконанні вашого дослідження?

2. Якими принципами наукового дослідження керуватиметься та в чому їх сенс та зміст?
3. Сформулюйте основну наукову проблему вашого дослідження, як ви її визначаєте, на чому вона базується?
4. Сформулюйте об'єкт та предмет Вашого дослідження .
5. Чи зможете сформулювати основні гіпотези дослідження? Якщо «так» (ні), то чому?
6. В рамках яких методологічних підходів (концепцій, стратегій) збираєтеся працювати та чому?
7. Охарактеризуйте зміст та значення основних термінів (понять), які ви використовуєте.
8. Які правила та види наукових визначень ви використовували?
9. Які теорії збираєтеся використати задля пояснення емпіричних даних? (загальні, частні, спеціальні, галузеві)
10. Які методи (способи) інтерпретації соціологічної інформації вважаєте за потрібне використовувати?
11. Яке місце в роботі має зайняти розуміння та пояснення?
12. Охарактеризуйте власне дослідження за наступними типами (емпіричне, теоретичне, фундаментальне, прикладне).

Під час оцінювання роботи над індивідуальним завданням враховується:

- 1) самостійність, креативність (аналітичний підхід, генерація ідей, новизна постановки проблеми), аргументованість;
- 2) доступність, репрезентативність та верифікованість отриманих даних і результатів;
- 3) використання першоджерел, системність, достовірність викладеного матеріалу, стилістика (загальна грамотність, легкість сприйняття текстів та матеріалу
- 4) логічність викладу, посилання на використану літературу і джерела.

Завдання для самостійної роботи до всіх тем (за вибором студента):

1. Підготувати конспект – глосарій з основних термінів-понять курсу методології та логіки наукового дослідження
2. Сучасний стан політологічних досліджень в Україні: аналіз літератури (підготувати реферат)

3. Логіка формальна і логіка дослідження, їх вимоги. Побудова аргументів (на конкретних прикладах)
4. Логіка етапів дослідження, його загальних, проміжних і кінцевих висновків. Спробуйте скласти таблицю.
5. Правила індукції й їх функції: як Ви їх використовуєте магістерській роботі. Усний виступ.
6. Підготуйтеся до обговорення питань щодо запровадження контент-, івент-, порівняльного та інших методів аналізу сучасної політичної реальності (на приклади магістерських робіт)
7. Підготуватися до обговорення методології аналізу головних проблем сучасного політичного процесу в Україні
8. До обговорення на семінарі: В чому є основні помилки в науковому дослідженні? Обґрунтуйте власну точку зору.
9. Підготуйте тези доповіді на студентську наукову конференцію за темою магістерської роботи
10. Самостійно підготуватися до обговорення питання про наукову інформацію та її роль у здійсненні наукових досліджень.
11. Обрати конкретні джерела інформації та провести за методикою контент – аналізу виступів одного лідерів (на вибір студента) політичних партій з приводу динаміки змін у внутрішньополітичних процесах в Україні
12. Місце та роль бібліотечне-бібліографічних джерел інформації у наукових дослідженнях.

ПИТАННЯ для підсумкового контролю (іспит)

1. Предмет, структура та завдання навчального курсу.
2. Принципові відмінності гуманітарного та природничого знання. Особливості політологічного знання.
3. Поняття, зміст і функції науки.
4. Структура і класифікація науки.
5. Загальна характеристика наукового пізнання.

6. Основні характеристики науки, особливості наукового стилю та критерії науковості.
7. Наукові та ненаукові дослідження в політиці: цілі, умови, інструменти оперування.
8. Інтерпретація основних понять наукового дослідження.
9. Наукове дослідження: поняття та зміст. Загальнонаукові принципи дослідження.
10. Природа та роль інтуїції в науковому дослідженні.
11. Стан науково-політологічних досліджень в сучасній Україні.
12. Основні рівні та різновиди дослідження.
13. Типи досліджень у політичній науці.
14. Теоретичний та емпіричний рівні наукових досліджень, їх відміна та взаємозв'язок.
15. Фундаментальне та прикладне політичне дослідження.
16. Основні рівні загальної теорії політики, її роль і функції в політологічних дослідженнях.
17. Специфіка та особливості дослідження політичних процесів.
18. Багатозначність і взаємозв'язок методів наукового дослідження. Класифікація методів дослідження.
19. Метод, методика та методологія: співвідношення понять.
20. Рівні методології.
21. Наукова проблема, її виокремлення, постановка та формулювання: специфіка у політологічних дослідженнях.
22. Об'єкт, предмет, гіпотеза у науковому дослідженні.
23. Методологічні основи аналізу сучасних політичних процесів. Плюралізм методологічних підходів.
24. Наукові поняття та категорії. Змісти, смисли та значення.
25. Науковий стиль в дослідженні соціально-політичних процесів.
26. Науково-довідковий апарат та його використання в політологічних дослідженнях.
27. Поняття теорії. Обґрунтування та функції. Рівні теорії.
28. Процес створення, розвитку та зміни теорії. Верифікація теорії.
29. Загальна теорія політики як методологічна основа дослідження політичних процесів в сучасній Україні.
30. Поняття методу як способу дослідження.
31. Наукові методи теоретичного дослідження.
32. Наукові методи емпіричного дослідження.
33. Спостереження як метод та його значення в політологічних дослідженнях.

34. Експеримент та методика його застосування.
35. Порівняння : роль та специфіка застосування в політичних дослідженнях.
36. Аналіз документів: сутність методу аналізу документів, класифікація документальних джерел.
37. Ситуаційний аналіз (кейс-стаді) політичних проблем: сутність та процедура застосування.
38. Івент – аналіз як метод в дослідженнях політичних ситуацій і процесів.
39. Метод контент – аналізу в дослідженні політичних процесів.
40. Застосування дискурс- аналізу для інтерпретації політичних текстів.
41. Статистичні методи політологічних досліджень: сутність та різновиди.
42. Вимірювання та його різновиди.
43. Математичне та ігрове моделювання,
44. Метод спостереження в політологічному дослідженні: сутність, функції та специфіка.
45. Способи наочного подання кількісної інформації в політологічних дослідженнях.
46. Опитування як метод збирання інформації та особливості використання у політологічному дослідженні.
47. Поняття логіки формальної, математичної й логіки наукового дослідження та їх вимоги.
48. Логіка задумки наукового дослідження. Логіка структури дослідження.
49. Логіка послідовності на різних етапах дослідження
50. Логіка кінцевих висновків дослідження і практичних пропозицій.
51. Доведення як обґрунтування предмету дослідження.
52. Правила дедукції й індукції та їх використання в політичному дослідженні.
53. Аргументація і доведення: їх єдність та розбіжність.
54. Види та правила доведення.
55. Специфіка аргументації й доведення в політиці.
56. Інтерпретація: сутність і зміст.
57. Інтерпретація як пояснення.
58. Інтерпретація результатів політичного дослідження на рівнях наукової категорії, гіпотези і теорії.
59. Основні фази, етапи та стадії наукового дослідження.
60. Фаза проектування наукового дослідження. Технологічна фаза дослідження.
61. Етапи дослідження. Визначення об'єкту, предмету, інструментарію та аналіз результатів дослідження.
62. Політологічне дослідження: програма та етапи проведення.

63. Структура програми політичного дослідження, зміст її розділів. Специфіка її розробки рахування конкуруючих (альтернативних) підходів та гіпотез.

64. Мета та завдання програми. Експериментальна (польова та ін.) частина досліджень. Суб'єкти – виконавці.

65. Етапи та напрями виконання програми: пошуково-організаційний, описовий та аналітичний. Система процедур, інструментарій кожного з етапів.

66. Поняття та загальні відомості про інформацію, її роль у науковій діяльності.

67. Типологія наукової інформації та основні види видань.

68. Поняття про документи як засоби фіксації наукової інформації. Типи документів.

69. Сучасні джерела інформації та їх аналіз.

70. Магістерська робота як науково-кваліфікаційне дослідження та її особливості.

Рекомендована література для вивчення дисципліни

1. Академічна наука: становлення і розвиток дослідницьких установ та напрямів досліджень. Політична наука в Україні. 1991-2016. В 2-т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / Редколегія: О. Рафальський (голова), М. Кармазіна, О. Майборода. К.: Парламентське видавництво, 2016. 565 с

2. Бейлін М. В. Основи наукових досліджень : наук.-метод. посібник / М. В. Бейлін. – Харків : ХДАФК, 2012. 184 с.

3. Габрієлян О.А. Політична наука. Методи досліджень. Підручник. – К.: ВЦ «Академія», 2012. 320 с.

7. Герасіна Л. М. Методологія і пракселогія досліджень політичних процесів // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 2 (33) 2017. С.16-29.

8. Громадська Н. А. Методологічні аспекти політичного аналізу /Н. А. Громадська // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 290. Т. 278. Державне управління. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. С. 85–89.

9. Громадська Н. А. Політичний аналіз як невід'ємна складова політичної журналістики / Н. А. Громадська // Наукові праці. – Вип. 261. Т. 273. Політологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2016. С. 34–38.
10. Громадська Н. А. Методологія політичного аналізу: методичні рекомендації / Н. А. Громадська. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 56 с. (Методична серія ; вип. 277)
11. Глоссарий современного образования / Нар. укр. акад.; под общ. ред. Е. Ю. Усик. – Харьков : Изд-во НУА, 2014. 527 с.
12. Гуманітарно-наукове знання: розмаїття парадигм. Матеріали міжнародної наукової конференції. 14-15 жовтня 2013 р. - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. 376 с.
13. Гуторов О. І. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. Харків, 2017. 272 с.
14. Доцяк І.І. Методика і техніка політологічних досліджень: Навчально-методичний посібник для студентів. Напрямок підготовки 052 «Політологія» - Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського націон. ун-у імені Василя Стефаника, 2017. – 38 с.
15. Кармазіна М. Політична наука: предмет, структура, методологія. Політичний менеджмент. 2010. № 1. С. 19-33
16. Колесников О. В. Основи наукових досліджень : навч. посібн.. К. : ЦУЛ, 2011. 144 с.
17. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. – Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
18. Мілова М.І. Політична реальність: теоретичні та методологічні основи аналізу //Соціокультурні чинники трансформації політичної реальності у ХХІ ст.: монографія / [ред.кол.: В.В.Попков, Н.Є.Степанова...] – Одеса: Нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2020. 296 с. С.7-33.
19. Мілова М. І., Хорошилов О.Ю. Методичні рекомендації до підготовки та захисту кваліфікаційної роботи здобувачів першого (бакалаврського) та другого

(магістерського) рівнів вищої освіти (спеціальність 052 – Політологія). - -
Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова, 2022. - 36 с.

20. Мацієвський Ю., Лебедюк В. Як писати наукові роботи з політології?: [навчальний посібник]. Вид. друге, перер. і доп. / Ю. В. Мацієвський, В. М. Лебедюк. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. 148 с.

21. Неліпа Д. Застосування технологій кореляційного та регресійного аналізу при здійсненні системного аналізу в політології / Д. Неліпа // Політичний менеджмент. 2011. № 6 (51). С. 43-53.

22. Неліпа Д. В. Системний аналіз: теорія, методологія, практика / Д. В. Неліпа. – К. : Центр учбової літератури, 2011. 311 с.

23. Новакова О.В., Пашина Н.П. Аналіз державної політики: навчальний посібник. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. - 216 с.

24. Основи наукових досліджень: навч. підручник / за ред. В. І. Саюк, Є. Р. Чернишової. К. : Педагогічна думка, 2012. 144 с.

25. Подольская Е.А. Методология научных исследований. Терминологический словарь – Харьков: Изд-во НУА, 2016. 124 с.

26. Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? : монографія / кол. авт., наук. ред. В. І. Подшивалкіна. – Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2014. 546 с.

27. Сичивиця О. Політико-політологічний експеримент: право на існування і сутність // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. Visnik of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. 2012. Inssue 2. P. 167–175.

28. Славко Т. О. Методологія політичних досліджень : [методичні матеріали] / Т. О. Славко. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Вип. 159. 92 с.

29. Требін М. П. Соціально-політичні студії : навч. посіб. / М. П. Требін. – Харків: Право, 2017. 696 с.

30. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і

Маріана Токаря; [авт. колект.: С. Асланов, І. Вегеш, Г. Зеленько та ін.). Ужгород. нац. ун-т. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 560 с.

31. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» / Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. – Д.: РВВ ДНУ, 2014. – 48 с.

32. Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового пізнання: Наук.-метод. посібник. – К: Вид –во УАДУ. 2000. 340 с.

33. Цехмістрова Г. С. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. 2-е вид., доп. Рек. МОН. К. : ВД «Слово», 2012. 352 с.

34. Empirical Political Analysis International Edition (2018). Richard C. Rich, Craig Leonard Brians, Jarol B. Manheim, Lars Willnat/ 4th ed. View all formats and editions. New York. 398 p.

Див.:

<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315109664/empirical-political-analysis-craig-leonard-brians-richard-rich-jarol-manheim-lars-willnat>

Форми контролю та методи оцінювання

У вивченні навчальної дисципліни застосовано три види контролю : *поточний, періодичний та підсумковий.*

Поточний контроль проводиться під час лекцій, семінарських занять, а також виконуючи окремі самостійні (індивідуальні) завдання.

Періодичний - перевірка самостійно підготовленого конспекту, реферату з вивченої літератури, співбесіда, письмова контрольна робота.

Підсумковий контроль складається з результатів поточного та періодичного контролю та проводиться у формі іспиту.

Підсумковою формою контролю для студентів, які не виконали програму курсу з будь-яких причин, є іспит за окремим переліком питань.

Критерії оцінювання знань здобувача

Оцінка «відмінно» ставиться у випадку:

здобувач вільно володіє визначеними програмою, знаннями й уміннями; здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою різних методів наукового аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями; правильно і в достатній кількості добирає необхідні для повноти аналізу відповіді факти; доброю мовою висловлює власне ставлення до навчального матеріалу; відповідь чітка, логічна та завершена.

Оцінка «добре» ставиться у випадку:

здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому обов'язкову літературу; але при відповіді на деякі питання не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності; мова добра.

Оцінка «задовільно» ставиться у випадку:

здобувач володіє навчальним матеріалом не повністю або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдань; але має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого та під час виявлення причинно наслідкових зв'язків і формулювання висновків. Мова спрощена.

Оцінка «незадовільно» з можливістю повторного складання ставиться у випадку:

Здобувач володіє матеріалом поверхово й фрагментарно, без аргументації та обґрунтування; безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не чітко розуміє зміст основних понять; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; узагальнення, формулювати висновки; під час відповіді

допускаються суттєві помилки. Відсутні сформовані уміння та навички. Мова занадто спрощена.

Оцінка «незадовільно» з обов'язковим повторним вивченням дисципліни ставиться в разі:

незнання здобувачем головного навчального матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, не володіє основними поняттями навчальної дисципліни та необхідними для виконання завдань уміннями.

ГЛОСАРІЙ

основних термінів та понять

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри та результатів навчання або наукових досягнень.

Актуальність – основний момент у обґрунтуванні необхідності постановки наукової проблеми. Це значущість чогось (властивості, явища, процесу та ін.) для сьогодення, осучаснення, злободення. А. спрямовує на те, що настав час розробки, вивчення даної проблеми в нових умовах, з'явилися нові методи та засоби, а рівень розвитку відповідної галузі науки набув достатніх досягнень. Актуальність впливає з потреб реальної практики або визначається логікою розвитку науки.

Анкетування (анкетне опитування) – це метод збору емпіричних даних за допомогою спеціальних опитувальних листів-анкет, які самостійно заповнюють ті, хто приймає участь у опитуванні за вказаними в них правилами. Це один з найбільш розповсюджених соціологічних методів, який відрізняється від інтерв'ювання тим, що може бути не тільки індивідуальним, але й груповим. Воно передбачає чіткий фіксований порядок, зміст і форму запитань, чітке зазначення способів відповідей, які респондент реєструє або самостійно (заочне опитування), або в присутності інтерв'юера (пряме опитування)

Апробація (від лат. – схвалювання, устанавлювання) – устанавлення істинності, компетентна оцінка і конструктивна критика базових висновків, тверджень, методики та результатів дослідження. Апробація дослідження є одним з умов перевірки його обґрунтованості та істинності результатів, один з

реальних способів доопрацювати всі недоліки. Офіційна апробація може проходити у формі доповідей, обговорень, дискусій, усного або письмового рецензування роботи.

Апробація у римо-католицькому канонічному праві – це акт, який надається єпископу для засвідчення його фактичного церковного служіння;

- попередня, передексплуатаційна перевірка в дії теоретично обґрунтованих технічних, наукових, фінансово-економічних програм (проектів) та оцінка ефективності їх практичної реалізації;

- методи оцінки (схвалення) певних проектів ноу-хау;

- перевірка на практиці, в реальних умовах теоретично побудованих методів;

- офіційне схвалення, затвердження чого-небудь після випробування, перевірки.

Верифікація (від лат. *verus* – істинний та *facio* – роблю) – теоретична процедура оцінки якості гіпотез через її співставлення з реальним, фактичним станом справ у тій сфері, яка досліджується. В результаті верифікації гіпотеза або підтверджується, або спростовується. В звичайному слововживанні це доведення, підтвердження істинності якого-небудь положення, а у логіки та методології науки – процес встановлення істинності наукових тверджень емпіричними методами перевірки.

Гіпотеза (від грец. *ὑπόθεσις* – *основа, припущення*) – 1) наукове припущення, істинне значення якого невизначено; 2) елемент правової норми, який містить умови її дій (час, місце, суб'єктно-об'єктний склад). Це форма теоретичного мислення, науково обґрунтоване припущення про існування явища, про внутрішню структуру або функцію цього явища, про причини виникнення явищ, достовірність якого на сучасному етапі науки не може бути перевірено та доведено.

Гіпотеза – наукове припущення, що висувається для пояснення будь-якого явища і потребує перевірки на досліді та теоретичного обґрунтування, для того щоб стати достовірною науковою теорією. Особливістю гіпотези як форми наукового знання є те, що вона завжди має певний ступінь імовірності.

Діалектика (від грец. – *мистецтво вести бесіду, спір*) – вчення про найбільш загальні закономірні зв'язки в становленні, розвитку буття та пізнання, а також метод мислення, заснований на такому вчені. Діалектика є філософською теорією, метод і методологія наукового пізнання. Теоретичні принципи діалектики складають суттєвий зміст світогляду.

Догма (від грец. – *думка, погляд, рішення, вчення, встановлення*) – доктрина або її окремі положення, які приймаються за істинні без доведення,

обґрунтування досвіду, практичної перевірки, лише на основі релігійної віри або сліпого підкорення авторитету.

Доведення – це сукупність логічних прийомів у обґрунтуванні істинності тези. Це метод дослідження, теоретична (логічна) дія, в процесі якої обґрунтовується істинність тверджень за допомогою інших думок. Будь-яке доведення складається з трьох частин: тези, аргументів та демонстрації.

Закон філософський – категорія, яка відображає суттєві необхідні зв'язки між явищами реального світу, які повторюються. Це внутрішні та необхідні зв'язки між явищами, це відображення суттєвого руху універсуму. Закони об'єктивні, вони діють незалежно від волі та свідомості людей. Пізнаючи умови дії закону, люди можуть використовувати його у власних інтересах.

Дедукція – метод переходу від знання загальних закономірностей до окремого його прояву (аналіз понять).

Емпіричний аналіз – це вироблення спільної для всіх мови опису і пояснення політичної дійсності. Така мова може бути кількісною, якщо опирається на статистичні чи інші кількісні показники окремих явищ чи випадків, які ми порівнюємо між собою, або ж якісною, якщо ми пояснюємо ці показники чи випадки .

Загальнонаукові методи використовуються в теоретичних і емпіричних дослідженнях. До них відносяться: аналіз; синтез; дедукція; індукція; аналогія; моделювання; абстрагування; Загальнонаукові методи, як правило, поділяють на три групи: 1) методи емпіричного дослідження; 2) методи, які використовуються як на емпіричному, так й на теоретичному рівнях дослідження; 3) методи теоретичного дослідження.

Закономірність – об'єктивний, постійний і необхідний взаємозв'язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їх внутрішньої природи, сутності.

Зміни соціальні – процес виникнення, поширення, трансформації та зникнення суспільних і культурних явищ, соціальних відносин, груп, інституцій. Це перехід соціальних систем, спільнот, інститутів та організацій з одного стану в інший.

Експеримент (від лат. experimentum – проба, випробування) – метод пізнання, за допомогою якого у контрольованих та керованих умовах досліджуються різні явища дійсності.

Експеримент – це особливий вид діяльності дослідника, який він здійснює з метою пізнання (відкриття) певних властивостей об'єктів або систем та закономірностей які їх пов'язують між собою. При проведенні експерименту дослідник діє на об'єкт з допомогою спеціальних методів, інструментів або

приладів і може планомірно змінювати умови, які необхідні для отримання результатів. Він дозволяє досліджувати явище в різноманітних умовах і дає можливість його багаторазового відтворення. Якщо спостерігач розглядає явище ззовні, то експериментатор заглиблюється в середину і розглядає суть явища.

Івент-аналіз – прикладний аналітичний метод вивчення динаміки подій або послідовності подієвих даних, спрямований на опрацювання інформації, яка відображає параметри тих, хто говорить або діє (суб'єктів), що вони говорять або роблять (сюжети), стосовно кого це відбувається (об'єкт) і коли (дата події).

Індукція (от лат. *inductio* – наведене) – індукція може бути визначена, як метод переходу від знання окремих фактів до знання загального (аналіз фактів), теоретичним висновкам та узагальненням. Зміст індукції полягає в тому що, за підставою кількох окремих випадків, де відоме явище спостерігається, роблять висновок, що це явище повинно відбуватися в усіх подібних випадках. Перелічування окремих фактів практично ніколи не може бути завершено і ми не впевнені, що будь-який виявлений новий факт не буде заперечувати усі попередні (наприклад, умовивід «усі лебеді білі» виявився хибним, після відкриття Австралії і виявлення там чорних лебедів)

Інтерпретація (від лат. *interpretatio* – роз'яснення, тлумачення) – в широкому значенні – фундаментальна операція мислення, надання змісту будь-яким проявам духовної діяльності людини, пояснення наукового тексту, що відбивається в знаковій або почуттєво-наочній формі.

Інформація (від лат. *informatio* – роз'яснення) – 1) знання, відомості, які передаються усно або за допомогою жестів, символів, технічних засобів (засоби масової комунікації) та т.п.; 2) соціально-політична – це знання, відомості про соціально-політичне життя, явища та процеси, які є основою комунікації між індивідами, соціальними групами, суспільно-політичними організаціями, партіями.

Категорія – це важливий структурний елемент будь-якої науки, що відображає особливості предмета, змісту і методу науки. Достатньо широке поняття, означає - група, рід, розряд однорідних предметів, осіб чи явищ або їх важливу спільну ознаку.

Кейс-стаді (*case study*) – якісний метод, направлений на вивчення окремої події, спільноти, унікального об'єкта у сукупності його взаємозв'язків. Перекладається як «дослідження випадку». Термін, можливо, перейшов із судової практики, де кейс є «судовим розглядом». Об'єктом кейс-стаді частіше буває замкнена спільнота, до аналізу якої важко дістатися іншими відомими методами.

Контент-аналіз – спосіб якісного вивчення соціальної інформації, яка є друкованих виданнях, газетах, кінофільмах, публічних виступах, телепрограмах, публічних та особистих документах і т. п. Суть полягає в тому, що обирається деякий інформаційний масив, з якого зчитуються кількість смислових одиниць, які цікавлять дослідника. Потім це все систематизується, порівнюється, зі всього масиву виділяють найбільш значущі смислові одиниці, які найбільш повторюються, значення яких стають характерними для той соціальної інформації, яка вивчається

Критерій – ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація будь-чого; іншими словами, вимірник оцінки.

Критерії істинності наукового знання – 1) підтвердження фактами; 2) доведеність експериментальними перевірками; 3) відповідність принципам наукової теорії; 4) коректність та точність використання термінології; 5) логічна та концептуальна послідовність.

Логіка (слово, значення, думка, мова, розум) – наука про закони та різновиди мислення, способи пізнання й умови істинності знань і суджень, про найпростіші форми, принципи та методи правильного міркування. До загально значимих форм мислення відносяться поняття, судження, умовиводи, а також до загально значимих засобів думки – визначення, правила (принципи) створення понять, суджень та умовиводів і зведення їх до інших як наслідки перших (правила міркувань - силогізми).

Магістерська робота – це самостійне дослідження, з науково-дослідницькими елементами та інноваціями, яке виступає підсумком теоретичних знань та практичних навичок набутих здобувачем вищої освіти під час вивчення обов'язкових та вибіркових складових освітньо-професійної програми першого/другого рівнів вищої освіти із певної спеціальності. Робота передбачає розв'язання складної спеціалізованої задачі або практичної проблеми у конкретній, зокрема політичній сфері, що характеризується комплексністю, динамікою, невизначеністю й ускладненістю умов, із застосуванням теорій та методів науки.

Мета дослідження визначається актуальністю проблеми та її недостатнім вивченням. Визначення мети дослідження передбачає чітке формулювання об'єкта та предмета дослідження. Мета наукового дослідження – це коротке та чітке формулювання найголовнішого, що збирається вивчати дослідник.

Метод – це сукупність прийомів та операцій для досягнення певної мети, розв'язання певної дослідницької задачі, спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вивченню

конкретного завдання. Метод - це сукупність принципів побудови, форм і способів наукового пізнання.

Методологія (вчення про метод) – це система принципів, положень і прийомів дослідження, що застосовуються в науці, а також це вчення про методи пізнання та перетворення дійсності. Під методологічною основою дослідження розуміють основне базове положення, на якому ґрунтується наукове дослідження.

Моделювання в політології – за *Р. Гарретом і Дж. Лондоном*, «робоче представлення певних рис реальних або гіпотетичних подій і процесів», що виконується відповідно до відомих або прийнятих методик, процедур та початкових даних, а також за допомогою різних методів і обладнання. Однією з форм моделювання є гра, тобто те, що виконується відповідно до заздалегідь певних правил, початкових даних і методики моделювання вибраних аспектів ситуації. Гра - це штучне, або, більш точно, теоретичне представлення ситуації, розгляд якої дозволяє практикуватися з метою отримання досвіду і придбання майстерності в справі прийняття рішень, а також дає основу для проведення експериментів у напрацюванні нових стратегічних і тактичних концепцій та їх перевірки.

Наука – це сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. Особливий вид пізнавальної діяльності, що спрямований на вироблення об'єктивних, системно організованих та обґрунтованих знань про світ, який навколо нас.

Наукова парадигма - сукупність фундаментальних досягнень в цій галузі науки, які задають загальновизнані зразки, приклади наукового знання, проблем і методів їх дослідження і прийняті протягом певного часу науковим співтовариством як основа його подальшої діяльності.

Наукове дослідження – це процес вивчення певного об'єкта (предмета або явища) з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей

Наукова проблема - це складне теоретичне чи практичне питання, що потребує спеціального вивчення і позитивного розв'язання, тобто це те, що не відомо (мало відомо або є недослідженим сегментом загальної проблеми) в науці. Проблема – це місточок між відомим і невідомим, "знання про незнання", тобто суперечлива ситуація, яка має вигляд різних іноді протилежних позицій під час пояснення будь-яких явищ, об'єктів, процесів, що потребує адекватної теорії для її конструктивного вирішення.

Науково – довідковий апарат дослідження – це посилання, примітки, джерела, правила цитування, список джерел, літератури, додатки різних варіантів.

Науковий стиль (мова науки) – особливий тип говоріння, для якого характерні прагнення до чіткого виказування думки, строгій логіки її викладення, точності та однозначності формулювання. В мові науки використовується значною мірою книжна та нейтральна лексика, а також спеціальна термінологія, особливі синтаксичні та стилістичні прийоми.

Об'єкт дослідження – процес або явище, яке створює проблемну ситуацію і обирається для вивчення. Об'єкт завжди має знаходитися в галузі даної науки або процесу і не виходити за їх межі. В об'єкті визначається частина /частка, яка стає предметом дослідження. *Предмет* – це те, що знаходиться в межах об'єкту, сегмент, який відокремлюється дослідником для аналізу. Об'єкт та предмет дослідження, як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне та частка.

Порівняння – прийом (метод) пізнання, коли встановлюються подібність, схожість або відмінності предметів та явищ. Порівняння стає результативним та вдалим, коли воно відповідає двом основним вимогам: 1) не можна порівнювати принципово не порівнювані речі; 2) порівняння має проводитися за найбільш важливими суттєвими ознаками.

Прогнозування – наукове передбачення розвитку соціальних процесів, змін в цій системі відносин, в соціальних структурах, динамічного розвитку соціальних систем в цілому. Прогнозування також метод дослідження, спеціальне наукове дослідження конкретних перспектив розвитку об'єкту, що вивчається.

Системний підхід – один з підходів в методології наукового пізнання та суспільно-політичній практиці, в основі якого лежить погляд на об'єкт як цілісної множини елементів всієї сукупності відносин та зв'язків між ними, тобто уявлення про об'єкт як систему. Таке розуміння є системно-структурним аналізом, який спрямовує увагу на вивченні внутрішніх зв'язків об'єкту, як на цілісне утворення, яке складається з тісно взаємопов'язаних елементів.

Спостереження – метод наукового дослідження, що полягає в активному та навмисному сприйнятті об'єкта, в ході якого здобувається знання про зовнішні сторони, властивості й відносини досліджуваного об'єкта. Воно містить у собі елементи - спостерігача, об'єкт спостереження та засоби спостереження.

Теорія – це система узагальненого знання, основних наукових ідей, законів і принципів, які відображають певну частину навколишнього світу, а також матеріальну та духовну діяльність людей. Термін «наукова теорія» в

більш вузькому розумінні визначається як сукупність понять, положень і суджень відносно конкретної предметної галузі, які об'єднані в єдину істинну, достовірну систему знань за допомогою визначених логічних принципів.

Фалібілізм – напрямок постпозитивізму, за яким будь-яке наукове знання принципово не є остаточним, а лише проміжна інтерпретація істини, яка може бути в наступному замінена кращою інтерпретацією .

Фокус-група – інтерв'ю, яке проходить у форматі групової дискусії, орієнтоване на одержання від її учасників «суб'єктивної інформації» про ту чи іншу проблему або ситуацію.

Функції науки – 1) пізнавальна – наука вивчає та пояснює явища реального світу; 2) матеріально-перетворююча – наукові знання стають основою для побудови нових матеріальних систем; 3) аксіологічна – наука формує наукові цінності (головна цінність науки – об'єктивна істина); 4) світоглядна – наука формує наукове бачення світу; 5) соціально-політична – наука використовується суспільством для змін або підтримки соціально-політичної ситуації.